

Κεφάλαιο 1^ο: Εισαγωγή

Οι υπηρεσίες κοινής ωφέλειας προσφέρονταν μέχρι τις μέρες μας κυρίως από επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών δημοσίου χαρακτήρα. Η ανάπτυξη, το οικονομικό επίπεδο της χώρας καθώς και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών ήταν άμεσα συνδεδεμένα με την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών κοινής ωφέλειας καθώς και με το μέγεθος της γεωγραφικής τους κάλυψης. Σ' αυτού του είδους τις υπηρεσίες ανήκουν για παράδειγμα, ο ηλεκτρισμός, το νερό, το τηλέφωνο, το Φ. Αέριο, η συμπαραγωγή θερμότητας κ.α.

Μέχρι τη δεκαετία του '90 οι υπηρεσίες αυτές παρέχονταν από πολύ μεγάλες επιχειρήσεις του Δημοσίου και ήταν φυσικά μονοπώλια. Τι σημαίνει όμως ο όρος φυσικά μονοπώλια; Σύμφωνα με τους οικονομολόγους ο όρος «φυσικά μονοπώλια» δίνεται σε περιπτώσεις όπου οι οικονομίες κλίμακας είναι τέτοιες ώστε μια εταιρεία να μπορεί να προσφέρει το προϊόν ή την υπηρεσία σε καλλίτερη τιμή από ότι δύο ανταγωνιστικές εταιρείες. Τα κόστη είναι τόσο μεγάλα όπου η λειτουργία δύο τέτοιων επιχειρήσεων θεωρείται αντιοικονομική. Επίσης τ' αρχικά κεφάλαια που χρειάζονται για τη δημιουργία μιας τέτοιας επιχείρησης ήταν τεράστια και η απόσβεσή τους καθώς και δημιουργία κέρδους ήταν σε παρά πολύ μακρινό χρονικό ορίζοντα. Έτσι τη δημιουργία τέτοιων επιχειρήσεων την ανέλαβε το κράτος όπου τις χρηματοδότησε για το καλό του δημοσίου συμφέροντος και οι επιχειρήσεις πουλούσαν το προϊόν ή την υπηρεσία σε τιμές λίγο παραπάνω του κόστους έτσι ώστε να επιτρέπεται σταδιακά η αυτοχρηματοδότησή τους σε συνδυασμό με κρατικές ενισχύσεις. Η αλήθεια είναι ότι οι επιχειρήσεις αυτές τα κατάφεραν αρκετά καλά στις περισσότερες χώρες του κόσμου και συνέβαλαν αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη των περισσότερων σήμερα οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών. Η ηλεκτρική ενέργεια μάλιστα έγινε τόσο απαραίτητη στη κοινωνία μας, ώστε ο Umberto Eco οδηγήθηκε στο να γράψει το μετέπειτα σύνθημα των Αναρχικών που λέει ότι «ο πολιτισμός μας σταματάει μόλις σβήνουμε το φως».

Ο Κεϋνσιανισμός αποτέλεσε τον άξονα της κυβερνητικής πολιτικής των σήμερα οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών στα μέσα του περασμένου αιώνα. Η υιοθέτηση του από τις κυβερνήσεις συνέβαλε αποφασιστικά στη δημιουργία και την ανάπτυξη των δημοσίων επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας. Η εμφάνιση όμως του στασιμοπληθωρισμού στη δεκαετία του '70 όπου είχαμε ταυτόχρονη αύξηση πληθωρισμού και ανεργίας, καταρρίπτοντας τη περίφημη καμπύλη του Phillips, σε συνδυασμό με την πετρελαϊκή κρίση και τις αποτυχημένες απόπειρες τόσο της Βρετανικής κυβέρνησης το 1973 – 1976, όσο και της Γαλλικής το 1981 – 1982 ν' απαντήσουν στις οικονομικές κρίσεις με Κεϋνσιανά μέσα, οδήγησαν τον νεοφιλελευθερισμό και την οικονομία της Αγοράς στην επικράτηση κατά την εφαρμογή δημοσίων πολιτικών. Η κακοδιαχείριση ορισμένων επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας, οι ανάγκες για κρατικές ενισχύσεις από τους κρατικούς προϋπολογισμούς που χτυπήθηκαν από οικονομικές κρίσεις σε μια εποχή που οι «ιδέες» για την αποτελεσματικότητα «της οικονομίας της αγοράς» κυριάρχησαν, έβαλαν στο παιχνίδι, δημιούργησαν δηλαδή νέες αγορές στο χώρο των κοινωφελών υπηρεσιών, όπως θεωρείται μέχρι και σήμερα η ηλεκτρική ενέργεια.

Σήμερα, όμως που η οικονομική κρίση χτύπησε και πάλι το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας, άρχισε να έρχεται και πάλι στην επικαιρότητα ο Κεϋνς. Τους τελευταίους μήνες, συχνά διαβάζουμε στις οικονομικές και πολιτικές στήλες των εφημερίδων για την «εκδίκηση του κράτους» όπως την ονομάζουν ορισμένοι.

«Βέβαια η σημασία των συμφερόντων δύσκολα θα μπορούσε να υποτιμηθεί αφού οι αιτίες της ηγεμονίας των οικονομικών ιδεών στο πεδίο της δημόσιας πολιτικής σχετίζονται λιγότερο με την δύναμη των ιδεών καθαυτών και περισσότερο με τη δύναμη των φορέων τους». (Γ. Παγουλάτος, «Ιδέες, θεσμοί και συμφέροντα στη Δημόσια Πολιτική»).

Στα τέλη της δεκαετίας του '80 μ' αρχές της δεκαετίας του '90 αρχίζουν να δημιουργούνται τα πρώτα θεσμικά πλαίσια για την απελευθέρωση των αγορών κοινής ωφέλειας και την κατάργηση των μονοπωλίων που υπήρχαν τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη. Η χρηματοπιστωτική απελευθέρωση και η παγκοσμιοποίηση μετακύλυσε ισχύ από τις εθνικές κυβερνήσεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο, απειλώντας τις κυβερνήσεις με μαζική φυγή κεφαλαίων αν τολμούσαν ν' ακολουθήσουν ανεξάρτητη οικονομική πολιτική.

Έτσι άρχισε να γίνεται πραγματικότητα η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας που είναι μια από τις βασικότερες υπηρεσίες κοινής ωφέλειας. Ξαφνικά οι παραδοσιακές ηλεκτρικές επιχειρήσεις από εκεί που λειτουργούσαν στο πεδίο των φυσικών μονοπωλίων έπρεπε να μετατραπούν σε επιχειρήσεις που θα έπρεπε ν' αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό. Το εγχείρημα της απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας ήταν πολύ δύσκολο και ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί για αυτό και ίσως δεν μπορούμε να βγάλουμε ακόμα ασφαλή συμπεράσματα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μεταβίβαση από τα φυσικά μονοπώλια στην απελευθερωμένη αγορά Ηλεκτρικής Ενέργειας δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί καθώς δεν δείχνει να είναι εύκολη υπόθεση ιδιαίτερα μετά τα όσα συνέβησαν με τη κρίση της Καλιφόρνιας, τη πτώχευση της ENRON και άλλα πολύ σημαντικά γεγονότα. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε τα απανωτά γενικά Blackouts που συνέβησαν το 2003 τόσο στην Αμερική, στη Ν.Υόρκη των Η.Π.Α. και τον Καναδά, αλλά και στην Ευρώπη, στο Λονδίνο, στη Σουηδία, στη Δανία και στην Ιταλία, δηλαδή, σε χώρες με πολύ ανεπτυγμένα Ηλεκτρικά Συστήματα και με απελευθερωμένη σε μεγάλο βαθμό αγορά Ηλεκτρικής Ενέργειας.

Η ίδρυση των επιχειρήσεων για τη παροχή κοινωφελών υπηρεσιών έγινε για το κοινό καλό, την οικονομική ανάπτυξη των χωρών και την ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου των λαών. Ήταν μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί που ανήκαν στις χώρες που εξυπηρετούσαν. Στην Αμερική ιδρύθηκαν οι πρώτες ηλεκτρικές επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας στις αρχές του 20ου αιώνα. Οι πρώτες ηλεκτρικές επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας ήταν ιδιωτικών συμφερόντων.

Υπήρχαν πολλές μικρές ιδιωτικές επιχειρήσεις που παρήγαγαν, μετέφεραν και διάνεμαν το ηλεκτρικό ρεύμα στους καταναλωτές σε πολύ υψηλές τιμές. Οι οικονομίες κλίμακας, τα πολύ υψηλά κεφάλαια που απαιτούνταν και η ανάγκη για τον εξηλεκτισμό της χώρας οδήγησαν τις κυβερνήσεις των ΗΠΑ στην κρατικοποίηση του ηλεκτρικού τομέα.

Στην Ελλάδα συνέβησαν περίπου τα ίδια γεγονότα. Ο ηλεκτρισμός ήρθε στην Ελλάδα το 1889 όπου πρωτοφωτίστηκε το ιστορικό κέντρο της Αθήνας. Μέχρι το 1949 η εξάπλωση του ηλεκτρισμού στη χώρα μας είχε ν' αντιμετωπίσει το πρόβλημα του κατακερματισμού της Παραγωγής, Μεταφοράς και Διανομής της Ηλεκτρικής Ενέργειας σε πάρα πολλές μικρές δημοτικές ή ιδιωτικές εταιρείες. Έτσι το ηλεκτρικό ρεύμα έφτανε μόνο για φωτισμό και η τιμή του σ' αστρονομικά επίπεδα. Το 1950 από τους 11.600 οικισμούς της χώρας είχαν ηλεκτροδοτηθεί μόνο 823 και οι περιοχές Αθηνών – Πειραιώς απορροφούσαν πάνω από το 85% της συνολικής ηλεκτρικής παραγωγής. Τον Αύγουστο του 1950 με τον ιδρυτικό νόμο 1468 ιδρύθηκε η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ) που προέβλεπε τη λειτουργία της με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια και όριζε σαν κύρια αποστολή της την Παραγωγή, Μεταφορά και Διανομή της Ηλεκτρικής Ενέργειας σ' όλη την Ελλάδα με τη φθηνότερη δυνατή τιμή μέσα στα πλαίσια της οικονομικής πολιτικής της χώρας. Η κατανάλωση ανά κάτοικο ήταν 88 kWh το 1950, ενώ ξεπέρασε τις 5000 kWh το 2008.

Οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας μπορεί να ήταν φυσικό μονοπώλιο αλλά είχαν πολύ σημαντικές υποχρεώσεις τόσο ως προς την εξασφάλιση της απαιτούμενης ποσότητας του προϊόντος προς τους καταναλωτές, αλλά και ως προς την ποιότητα και την τιμή. Επίσης πολύ σημαντική υποχρέωση ήταν η τήρηση των κανόνων ασφάλειας και υγιεινής. Έτσι ως προς τον ηλεκτρισμό έπρεπε να παραχθούν οι απαιτούμενες kWh που θα ζητήσει ο καταναλωτής οποιαδήποτε χρονική στιγμή όσο και ως προς την σταθερότητα της τάσης στα 220/380V για Ελλάδα, και στη συχνότητα των 50 Hz. Οι εταιρείες Ύδρευσης και Αποχέτευσης έπρεπε να έχουν επαρκείς ποσότητες νερού για την κάλυψη της ζήτησης, τηρώντας όμως σχολαστικά τους κανόνες υγιεινής και ασφάλειας αφού αν δεν γινόταν κάτι τέτοιο ήταν πολύ εύκολο να μολυνθεί μια ολόκληρη πόλη ή χώρα.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας σ' όλο τον ανεπτυγμένο κόσμο τα κατάφεραν πολύ καλά προσφέροντας ικανοποιητικές υπηρεσίες. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρξαν και εξαιρέσεις ή περίοδοι όπου δεν απέδωσαν κάποιες απ' αυτές τ' αναμενόμενα. Η γεωγραφική τους εξάπλωση περιορίζονταν συνήθως στην χώρα ή την πολιτεία την οποία εξυπηρετούσαν. Μερικά χρόνια πριν ξεκινήσει η απελευθέρωση των αγορών στα πεδία δράσης τα οποία η κάθε επιχείρηση κοινής ωφέλειας δραστηριοποιούνταν, πολλές απ' αυτές τις επιχειρήσεις είχαν ξεκινήσει τη προσπάθεια βελτίωσης της ποιότητας των υπηρεσιών τους μέσα από μοντέλα διοίκησης ολικής ποιότητας αφού μέχρι τότε είχαν καταφέρει το δύσκολο έργο της προσφοράς των υπηρεσιών τους σ' όλη την επικράτεια της χώρας ή της πολιτείας την οποία εξυπηρετούσαν.

Στην Ελλάδα για παράδειγμα, στον τομέα του ηλεκτρισμού δόθηκε προτεραιότητα στον εξηλεκτισμό της χώρας και αφού ηλεκτροδοτήθηκε και το τελευταίο μικρό νησάκι ή απομακρυσμένο ορεινό χωριό, η ΔΕΗ άρχισε να σκέφτεται την βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών προς τον πελάτη-καταναλωτή. Αυτό προηγήθηκε στις ΗΠΑ και στη Δυτική Ευρώπη όπου αναπτύχθηκαν προγράμματα βελτίωσης των προσφερομένων υπηρεσιών. Οι περισσότερες επιχειρήσεις ηλεκτρικής ενέργειας έκαναν εστίαση στον πελάτη-καταναλωτή “focus on the customer” προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ολοένα αυξανόμενες απαιτήσεις του.

Μέχρι τη δεκαετία του '80 ο στρατηγικός προγραμματισμός των επιχειρήσεων ηλεκτρικής ενέργειας είχε να κάνει με την πρόβλεψη και την κάλυψη της ζήτησης, τη μείωση του κόστους και την προσφορά των υπηρεσιών σ' όλους τους πολίτες. Το συνολικό φορτίο που μια Ηλεκτρική Επιχείρηση είχε να καλύψει ήταν το συνολικό άθροισμα ηλεκτρικής ενέργειας όλων των καταναλωτών. Εξαιτίας της ποικιλίας των χρήσεων της ηλεκτρικής ενέργειας την οποία ζητούσαν οι πελάτες-καταναλωτές, τα διαφορετικά φορτία, τόσο στη διάρκεια της ημέρας, όσο και της εβδομάδας, της εποχής και του έτους, σε συνδυασμό με τις οικονομικές συνθήκες αλλά και τον καιρό καθιστούσαν τις προβλέψεις πολύ δύσκολες. Πολύ σημαντική είναι η απόφαση για το είδος των γεννητριών (σταθμών παραγωγής) που θα χρησιμοποιηθούν.

Οι μελετητές πρέπει να λάβουν υπόψη τους:

- το κόστος της παραγόμενης kWh,
- την μέγιστη εγκατεστημένη ισχύ του σταθμού,
- τις ανάγκες συντήρησης,
- περιβαλλοντικούς λόγους,
- αν μπορεί η απαιτούμενη ενέργεια ν' αγοραστεί φθηνότερα από άλλους ανεξάρτητους μικρούς παραγωγούς ή το εξωτερικό.

Ο κίνδυνος ενός γενικευμένου Black-out είναι πάντα ορατός αν δεν έχει συμβεί η σωστή πρόβλεψη φορτίου και δεν έχει πραγματοποιηθεί η σωστή συντήρηση. Η πρόβλεψη της αύξησης του “PEAK DEMAND” της περιόδου όπου όλοι οι καταναλωτές μαζί ζητούν μεγάλες ποσότητες ηλεκτρικής ενέργειας- συνεχίζει να είναι πονοκέφαλος για τις ηλεκτρικές επιχειρήσεις αφού είναι το σημείο κινδύνου για black-out. Το να καταφέρουν οι ηλεκτρικές επιχειρήσεις να μειώσουν το PEAK Demand είναι πολύ σημαντική επιτυχία και για τη μείωση του κόστους.

Η Βασική φόρμουλα των «απαιτούμενων εσόδων» μας επιχείρησης ηλεκτρικής ενέργειας δίνεται από τον τύπο: $RR = O + T + D + r(RB)$ όπου:

RR= απαιτούμενα έσοδα, O= λειτουργικά κόστη, T = φόροι, D= αποσβέσεις,

r = (%) κέρδους των επενδύσεων, RB = απαιτούμενα κεφάλαια